O,3 m gylyje, deginti kauliukai su degėsių liekanomis supilti į O,18-O,2 m skersmens ir O,O7 m aukščio krūvelę, ant jos padėta žalvarinė 2 apvijų antkaklė iš apskrito skersinio pjūvio vielos su kilpelėmis galuose. Antkaklė apdegusi, deformuota, padaryta iš didesnės. Kapas Nr. 4 buvo įrengtas pačiame pilkapio PV pakraštyje, deginti kauliukai paskleisti O,4xO,55m dydžio ir O,25 m gylio duobutėje be įkapių.

Degintus kauliukus ištyrė Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto Anatomijos, histologijos ir antropologijos katedros vyr. dėstytojas R. Jankauskas. Nustatyta, kad kape Nr. 1 buvo suaugusio žmogaus, kape Nr. 2 - suaugusios moters, kape Nr. 3 - apie 5 m. vaiko ir kape Nr. 4 - vaiko deginti kauliukai.

Degintinių kapų tikslesnę chronologiją pagal rastas įkapes sunku nustatyti. Remiantis bendra pilkapio struktūra ir ankstesnių metų tyrinėjimų duomenimis pilkapį būtų galima datuoti I tūkst. po Kr. antrąja puse.

Pilkapio sanpile ir ant pagrindo rasta keletas titnago radinių. Tačiau akmens amžiaus gyvenvietės sluoksnio po šiuo pilkapiu nėra. (Žr. T. Ostrausko straipsnį "Šaltaliūnės akmens amžiaus stovyklavietės-gyvenvietės tyrinėjimai" šioje knygoje).

Saulė Urbanavičienė, Ilona Vaškevičiūtė

Berčiūnų pilkapių tyrinėjimai 1992 ir 1993 metais

LII archeologinė ekspedicija tęsė Berčiūnų, Panevėžio raj., pilkapyno PR dalies tyrimus. Šioje dalyje jau keliasdešimt metų stovi gyvenamieji namai su ūkiniais pastatais. Tarp pilkapių

įsispraudę įvairūs tvarteliai, pašiūrės ir pan., per pilkapius važinėjama, jie nuolat naikinami.

1989 metais PRPI (vadovas P. Tebelškis) ištyrė labiausiai suardytų 4 pilkapių liekanas (Nr. 53, 55, 56, 71) (ATL 1988 ir 1989 metais. V. 199O. P. 68-71).

Kadangi pilkapyno PR dalies apsauga dėl minėtų sodybų tebėra komplikuota, 1992 metais Panevėžio rajono kultūros paminklų apsaugos užsakymu, o 1993 metais - valstybinės įmonės "Paminklai" užsakymu tirti labiausiai ardomi pilkapiai. 1992 m. ištirti 6 (Nr. 34, 51, 54, 6O, 62, 63 - vadovė I. Vaškevičiūtė), 1993 metais - 5 pilkapiai (Nr. 52, 58, 59, 64, 73 - vadovė S. Urbanavičienė).

Pilkapis Nr. 34 - tik O,5 m aukščio, 13x13 m dydžio, jo viduryje iškasta 4x4,5 m dydžio duobė. Tiriant paaiškėjo, kad pilkapis suardytas pokario metais kasant apkasus. Akmenų vainiko likučius galima įžvelgti tik PV pilkapio pakraštyje. Akmenys 6Ox3Ox4O cm, 5Ox6Ox4O cm ir mažesni. Akmenų vainiko dydis neaiškus. Kapų nerasta.

Pilkapis Nr. 51 - pats didžiausias šioje pilkapių grupėje (15,5 m skersmens ir 1,3 m aukščio). Sanpilas apaugęs pušimis, iškasinėtas duobėmis. P dalyje sanpilas beveik nukastas, jame neišlikęs ir akmenų vainikas. Sprendžiant iš išlikusios akmenų vainiko dalies, jis krautas iš nevienodo dydžio akmenų - R bei ŠV pusėje iš labai didelių - 1OOx8Ox1OO cm, 9Ox8Ox1OO cm ir pan. dydžio, Š pakraštyje - iš 4Ox3Ox4O cm dydžio akmenų. Vainikas buvęs apie 12 m skersmens. R pilkapio pusėje, įvairiose sanpilo vietose, rasti netvarkingai sumesti vaiko kaukolės fragmentai, taip pat suaugusio žmogaus blauzdikaulis.

Pilkapis Nr. 54 - 11,3 m skersmens, 1,1 m aukščio, apaugęs pušimis. V pilkapio dalis labai suardyta, neišlikęs net akmenų vainikas. R dalyje akmenų vainikas krautas iš 4Ox3Ox3O cm,

4Ox4Ox3O cm ir pan. didumo akmenų vienu aukštu. Vainiko skersmuo - 7,5 m. ŠR pilkapio pusėje atidengta 8Ox7O cm dydžio akmenų krūsnis. Akmenys krauti 4 aukštais, jų apatinė pusė plokščia. Krūsnies aukštis- 5O cm.

Pilkapio centre rastas kapas Nr. 1. Griaučiai apardyti, jie guli ant pilkapio pagrindo 85 cm gylyje. Kaukolė gulėjo ant dešiniojo dubenkaulio. Sprendžiant iš išlikusių kaulų mirusysis gulėjo aukštielninkas, galva 12O ° kryptimi. Išlikusių griaučių ilgis -12O cm. Prie kairės kojos kelio rastas geležinis peiliukas lenkta nugarėle, o prie blauzdikaulio - to paties peilio įkotė.

Be šio kapo, pilkapyje dar aptikta mažiausiai 3 asmenų pavienių kaulų.

Pilkapis Nr. 6O apaugęs vaismedžiais ir pušimis, 13 m skersmens, 1,3 m aukščio. Jis buvęs apdėtas akmenų vainiku. Akmenys dėti viena eile iš nedidelių 3Ox3Ox4O cm, 25x25x4Ocm, 4Ox 3Ox3O cm dydžio akmenų. V ir PV dalyje akmenų vainikas neišlikęs. Iš išlikusios dalies matyti, kad vainikas buvęs apie 8 m skersmens. Pilkapio centre, 3O cm gylyje, po pušies šaknimis, rasti suardyti žmogaus griaučiai. PR pilkapio dalyje, 4O cm gylyje, atsidengė tarsi 2x1,7 m dydžio akmenų grindinys. ŠV pilkapio dalyje, sanpilo pakraštyje, 5O cm gylyje, rastas vaiko kapas. Kapas Nr. 1 apardytas medžio šaknų. Geriau išlikęs tik apatinis žandikaulis, kitų kaulų išliko tik fragmentai. 2-3 metų amžiaus vaikas palaidotas aukštielninkas, galva 28O° kryptimi. Mirusiajam ant kaklo buvo uždėta sidabrinė antkaklė, su kabliuku ir kilpele galuose. Antkaklės galai prie kabliuko ir kilpelės suploti ir profiliuoti (9 pav.). Krūtinės vietoje rasta žalvarinė lankinė segė trikampe kojele, dešinėje galvos pusėje gulėjo dvi grandelės, ant juosmens rastas geležinis peilis.

Sprendžiant iš atskirų kaulų, rastų pilkapyje, jame turėjo būti palaidoti mažiausiai 4 asmenys - senyvas vyras (rastas apatinis žandikaulis), moteris (rasti dubenkauliai), paauglys (rastas alkūnkaulis) ir 2-3 metų vaikas (kapas Nr. 1).

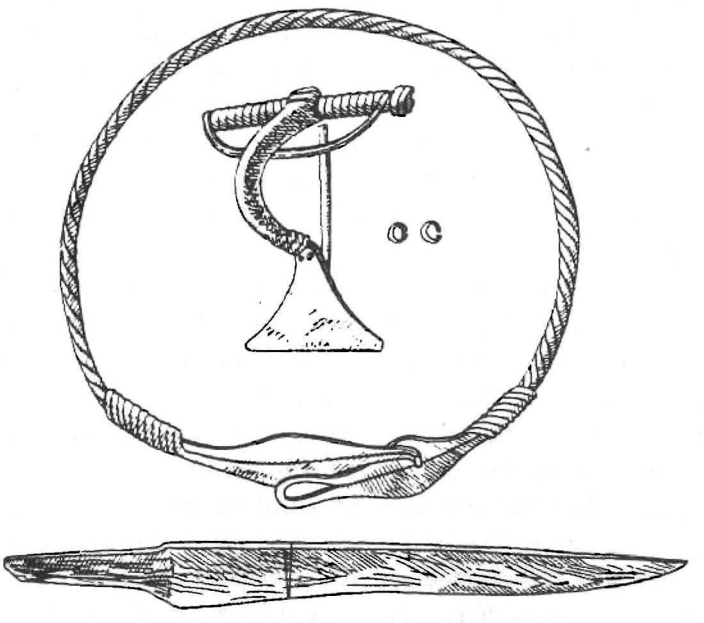

9 pav. Berčiūnų pilkapio Nr. 60, kapo Nr. 1 radiniai

Pilkapis Nr. 62 - apie 15 m skersmens, 1,1 m aukščio, apaugęs pušimis. Šio pilkapio vainikas gerai išlikęs. Jo skersmuo - 9 m , aukštis - O,7 m, pilkapis krautas iš didelių 7Ox7Ox6O cm, 7Ox 1OOx8O cm akmenų vienu aukštu. Tik pačioje Š pilkapio pusėje akmenys mažesni, apie 4O cm dydžio. P pilkapio dalyje, 3O cm

gylyje, rasti netvarkingai sumesti žmogaus kaulai. Ar čia buvo kapas, ar kaulai užkasti radus juos kitoje vietoje, nustatyti nepavyko. Š pilkapio dalyje, sanpilo pakraštyje, rasti du kapai. Kapas Nr. 1 aptiktas 5O cm gylyje nuo žemės paviršiaus, kv. 5. Mirusysis palaidotas aukštielninkas,galva 135° kryptimi, dešinė koja ištiesta, kairė per kelį kiek sulenkta. Rankos sulenktos ir sudėtos ant dubens kaulų. Griaučių ilgis - apie 6O cm. Kape palaidotas maždaug 5-6 metų amžiaus vaikas. Kairėje kaukolės pusėje gulėjo žalvarinė grandelė, kairiojo dubenkaulio išorinėje pusėje - kriauklelė. Kapas Nr. 2 aptiktas 7O cm gylyje, kv. 7. Jis apardytas. Iš vietos neišjudinti tik blauzdikauliai ir šeivikauliai. Sprendžiant iš jų mirusysis buvo palaidotas 23O° kryptimi. Įkapių nerasta.

Pilkapis Nr. 63 - 11,5 m skersmens ir O,6 m aukščio, apaugęs pušimis, per jį nuolat važinėja traktorius su vandens cisterna.

Pilkapis apjuostas akmenų vainiku, kuris krautas iš vienos eilės akmenų. Jų dydis - 4Ox4Ox35 cm, 4Ox2Ox2O cm, yra ir mažesnių. Akmenų vainiko skersmuo - 8,5 m. Pilkapis apnaikintas, kapų neišliko, bet įvairiose pilkapio vietose, sanpile, rasta pavienių žmonių kaulų. Sprendžiant iš jų pilkapyje turėjo būti palaidoti mažiausiai trys asmenys. Atsitiktinai rasta geležinė yla nulūžusiu galu.

Pilkapis Nr. 59 yra R pilkapyno dalyje. ŠV pilkapio aukštis - apie O,9 m, o PR pusėje - apie O,1 m, skersmuo - apie 12 m. Pilkapio viršuje ŠV bei PR dalyse matyti iškastų duobių žymės. Pilkapis apjuostas akmenų vainiku. Akmenys 3Ox4Ox6O cm, 6Ox 7Ox1OO cm ir pan. dydžio, krauti vienas šalia kito, viena eile. ŠR akmenų vainiko dalyje dauguma akmenų krauti taip, kad jų nuožulniosios pusės nukreiptos į pilkapio vidų. P bei PR dalyje akmenų vainikas visai suardytas čia anksčiau stovėjusio ūkinio

pastato. Pilkapyje iškasinėtos duobės suardė buvusius kapus. PR pilkapio dalyje, 45 cm gylyje, rasti netvarkingai sumesti žmogaus apatinių galūnių kaulai, mentikaulio nuolauža, keletas stuburo slankstelių. Radinių nerasta. Iš išlikusios akmenų vainiko dalies matyti, kad R -V kryptimi jis buvo 6,5 m skersmens. Ištyrus pilkapį galima teigti, kad jame buvo palaidotas bent vienas mirusysis.

Pilkapis Nr. 58 yra PR S. Gurklio sodo dalyje, apie 1O m skersmens, O,9 m aukščio, apsodintas braškėmis, vaismedžiais. Anot gyventojų, šio pilkapio viduryje prieš keletą dešimtmečių buvęs iškastas rūsys. Tiriant aptikta ši vieta - tai apie 4 m skersmens, 18O cm gylio į apačią siaurėjanti duobė, pripildyta įvairių buitinių atliekų - plytgalių, akmenų ir pan. Duobės dugne rasta suaugusio žmogaus blauzdikaulis, keli šonkauliai. R pilkapio dalyje, pačiame sanpilo viršuje, kv. 7, 2O cm gylyje, rasti kūdikio kaukolės fragmentai bei žalvarinė lankinė žiedinė segė lenkta kojele. Tai apardytas vaiko kapas Nr. 1. Mirusysis buvo palaidotas aukštielninkas. Išlikusių griaučių ilgis - apie 4O cm. Segė greičiausiai gulėjusi ant kairės pusės šonkaulių (jie išjudinti iš vietos, pažaliavę). Nuėmus kaulus kaukolės vietoje rasti du gintariniai karoliai ir žalvarinės įvijėlės fragmentas.

Pilkapis buvęs apjuostas akmenų vainiku, kuris teišlikęs Š pilkapio dalyje. Akmenys - nuo 2Ox3O cm iki 12Ox9O cm dydžio, nuo 1O-4O cm iki 1OO cm aukščio. Didieji akmenys tarpusavyje sujungti tarpus tarp jų užpildant specialiai apskaldytais akmenimis, didžiųjų akmenų apatiniai kampai paramstyti mažesniais. Sprendžiant iš šios akmenų vainiko dalies ir atskirų vainiko akmenų P pilkapio dalyje vainiko skersmuo buvo apie 6 m.

Pilkapis Nr. 52 yra pilkapyno PR dalyje, jo dydis - apie 1Ox1O m, aukštis - O,8xO,9 m. Ant pilkapio auga trys pušys, matyti duobių žymės. Preparuojant duobę, esančią pilkapio centre, 5O cm

gylyje rastas suardytas kapas Nr. 1. Aptikti keli pirštikauliai su žalvariniu įvijiniu žiedu, kaukolės skliauto dalis, šlaunikauliai, dubenkaulio dalis. Tarp kaulų - raudonų plytų nuoskalos. Pilkapis buvęs apjuostas akmenų vainiku, kuris išliko tik R ir ŠR pilkapio dalyje. Vainikas dėtas iš 5Ox5Ox6O cm, 3Ox4Ox5O cm dydžio akmenų vienu aukštu ir viena eile. P ir PV akmenų vainiko dalis nuardyta prieškarinių statybų metu.

Pilkapį Nr. 64 iš PR ir PV supa 1992 metais ištirti pilkapiai Nr. 62 ir 63, iš Š pusės - pilkapis Nr. 66, iš ŠR - pilkapis Nr. 67.

Pilkapis apie O,9-1,1 m aukščio, 1O m skersmens, apaugęs pušimis. Tyrimo metu paaiškėjo, kad ir jis apardytas. Akmenų vainikas, juosęs pilkapį, nesuardytas. Vainiko akmenys - nuo 2O-3O cm iki 6Ox7O cm dydžio ir nuo 3O iki 6O cm aukščio, krauti viena eile ir vienu aukštu. Vainiko dydis R-V kryptimi - 7 m, Š-P kryptimi - apie 8 m. Pilkapyje būta kapų, bet visi jie suardyti. ŠV ketvirtyje, duobėje, aptikta bent dviejų žmonių kaulų, PR ketvirtyje - pavienių kaulų. Radinių nebuvo.

Pilkapis Nr. 73 pilkapyno plane pažymėtas kaip spėjamas. Jis yra pilkapyno PR kampe. Vos žymi apie O,4 m pakiluma iš aplinkos išsiskiria tik R bei PR pusėje. Pakilumos Š dalyje iškastas šulinys. Pakilumoje iškasta 3x1O m dydžio perkasa. V perkasos gale aptikta pavienių akmenų. Ar tai buvusio vainiko pėdsakai, nustatyti nepavyko. Perkasos viduryje, 45-9O cm gylyje, duobėje, rasti netvarkingai sumesti vyro kaulai. Kapas suardytas. Sprendžiant iš kapuose rastų įkapių, pilkapiai datuotini V a.

Berčiūnų pilkapynas, nors ir labai apardytas, išlieka neįkainojamos vertės archeologijos paminklu, paliktu mums Vakarų ir Šiaurės Lietuvos pilkapių su akmenų vainikais kultūros žmonių. Norint išsaugoti šį paminklą mokslui, būtina ištirti pilkapius, esančius gyventojų kiemuose.